

Az izgalmas teológia

ITTZÉS GÁBOR: *Christum treyben – Luther bibliaértelmezése a Szentírás könyveihez írt előszói alapján*. Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, Győr – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest – Luther Kiadó, Budapest, 2009.

Mindig háborgok magamban, amikor teológiai írásokat, előadásokat sommásan azzal az értékítéllettel utasítanak el: a mai embernek ezek túl magas szintűek, neki egyébként sem elvont, életől eltávolodott gondolatmenetekre van szüksége, hanem életszerű módszerekre, emberközeli megoldásokra.

Háborgok, mert ezek az elutasító szavak mindig ugyanazt jelentik: a teológia nem emberközeli, a teológia csak néhány elefántcsonttoronyba zárt tudósnak való; s amit megállapít, amit megfogalmaz, annak sem köze, sem hatása nincs az emberre, életére, hitére, üdvösségére és az egyház életére.

Ittzés Gábor teológiai tanulmánya, melyet a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület 2008-ban kiírt pályázatára készített Luther bibliaértelmezésének témájában, rácsafol erre a hamis gondolkodásra.

Mintha egy nyomozásba csöppenne az olvasó: a szerző lépésről lépésre vezet be gondolatmenetébe, a figyelmet mindvégig fenntartva, izgalmasan fogalmazza meg mondanivalóját.

Először megállapítja, hogy a megadott téma rendkívül gazdag, s ezért ő Luther bibliaértelmezésének vizsgálatát csupán egy könyvön keresztül, Luthernek a Szentírás könyveihez írt előszói alapján kutatja. De miért éppen ezt a lutheri írást választja? Vallomása szerint azért, mert ezek „a szövegek a bibliaértelmezésnek nem egyszerűen performatív, hanem reflektált megvalósulásai. Luther bennük nemcsak értelmez bibliai szövegeket, hanem arról beszél, hogyan, milyen elvekkal és módszerekkel közelít a szöveghez, vagyis az előszók

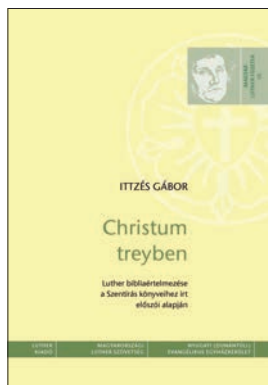
a reformátor bibliaértelmezésének metaszovegei, s ennyiben a kitűzött téma kitüntetett forrásai.” (13. o.) A választás azonban indokolható azzal is, hogy a mindenki által ismert és idézett lutheri írásmagyarázati elv, a *was Christum treyben* (ami Krisztust hirdeti) a Jakab és Júdás leveleihez írt előszóból származik. Bár ez a származás nem is egészen úgy van, ahogyan mindannyian gondoljuk, ahogyan mindannyian tudjuk.

De ennek felfedezése csak az első izgalmas élmény az olvasó számára. Hiszen ezt továbbiak követik. A szerző miközben bemutatja Luther bibliaértelmezésének alapelveit, miközben beszél a törvény és evangélium lutheri megkülönböztetéséről, az Ó- és Újszövetség Krisztus-közpon-tú szemléletéről, az önmagát értelmező Szentírásról, vagyis teológusok számára közismert fogalmakról és elvekről, újabb és újabb felismerésekre juttatja olvasóit.

Az olvasó felfedezheti, hogy Luther írásmagyarázata eredetét tekintve mennyire nem elméleti, elvont, hanem életközeli, hittapasztalatokon alapuló, történeti kontextusban megfogalmazódó, s így rácsodálkozhat arra, hogy a lutheri teológia természete ez – segítségével a keresztény ember a körülötte és vele történő eseményekre biblikusan, Krisztus-központúan képes reflektálni.

Az olvasó felfedezheti, hogy Luthert ugyanaz az ige vezette a kegyelmes Isten felismerésére, mint amelyik megrettentette őt Isten igazságosságát hirdetve. Ezért törvény és evangélium az igében „nem a szöveg, hanem az olvasás jellemzője” (26. o.): a törvény – út Istenhez Krisztus nélkül; az evangélium – út Istenhez Krisztus által. S a kérdés mindenkinek szól: én hogyan olvasom a Szentírást?

Az olvasó felfedezheti – amit egyébként manapság alaposan elfelejtettünk és mindenféle más feltételhez kötünk –, hogy Luther számára az igehirdetés az apostoli szolgálat mércéje. Luther még az apostolokat is ez alapján



értékeli. Hát hogyan kellene ma ez alapján és csak ez alapján értékelni mindenkit, aki apostoli szolgálatra kap elhívást!

Az olvasó felfedezheti – különösen, ha az igehirdetésre rendszeresen készülő lelkész –, milyen mélységesen igaz az, hogy a Szentírás értelmezése nem a mi kezünkben van, hanem az a Szentlélek Isten ajándéka. Luther vallja, hogy a Szentlélek megvilágosítása nélkül képtelenek lennénk megérteni az ígét, ezért minden készülés, törekvés az ige megértésére, valójában tusakodás, imádság a Lélekért, önmagunk kiüresedéséért, hogy ő nyissa meg értelmünket, szívünket, lelkünket az ige számára.

Az olvasó ugyanakkor felfedezheti, hogy Luther mégis milyen nagy hangsúlyt helyez a felkészültségre, a tudományos igényességre és a konkrét készülésre mint az ember megszólítottaságból fakadó felelősségre. Dehogy hivatkozhat hát a készületlen keresztyén – a készületlen igehirdető pedig főleg nem – arra, hogy majd a Szentlélek elvégzi, amit ő elmulasztott!

Ittzés Gábor izgalmas tanulmánya arra készíti az olvasót, hogy miután egy szuszra elolvasta az írást, hasonlóan érdekes, olvasmányos, izgalmas teológiai irodalom olvasásába kezdjen. Talán éppen Luther Szentíráshoz írt előszóit vegye kézbe vagy egy másik Luther iratot.

Kinek ajánljuk olvasásra e tanulmányt? Mindazoknak, akik szeretnék mélyebben érteni a Bibliát. Mindazoknak, akik eddig csak unalmas teológiával találkoztak. Mindazoknak, akiknek küldetésük a Biblia értelmezése és igéjén keresztül Krisztus hirdetése. Egyszóval: minden keresztyének, mert – a szerző szavaival – „minden keresztyén joga és kötelessége a Biblia értelmezése, ahol persze ez az értelmezés nem pusztán intellektuális-filológiai feladatot, hanem a szöveggel – és a szövegen keresztül az élő Istennel – való egzisztenciális találkozást is jelent”. (55. o.)

Isó Dorottya

Több mint szolidaritás

Kiállítás a magyar–lengyel kapcsolatokról

A Magyar Nemzeti Múzeumban május 31-én lengyel és magyar politikusok jelenlétében nyílt meg a két nemzet történelmi kapcsolatainak végigkalauzoló kiállítás. Jól emlékszem, négy évtizeddel ezelőtt hasonló témájú, nagyszabású eseménynek lehettem tanúja, persze akkor – természetesen akaratlanul – más üzenete is volt a múzeumi vállalkozásnak, hiszen a kádári diktatúra mindvégig némi gyanúval kezelte a magyar–lengyel barátságot. Nálunk még az úgynevezett Hazafias Népfront keretében sem lehetett a két nép barátságát ápoló egyesületet szervezni. Ez a baljós háttér szertefoszlott azóta, ám úgy tetszik, nem ismerjük jobban egymást. Sőt mintha a történelmi eredetű rokonszenv is kissé megcsappant volna a Kárpátok mindkét oldalán. Kinyíltak Nyugat felé az ablakok, az észak–déli kitekintés kevésbé érdekesnek látszik.

Ezért igazán időszerű ez a kiállítás. Napi aktualitását nyilvánvalóan az idejű európai uniós elnökségek adják. Amúgy pedig a lehetetlenséggel határos egy kiállításon bemutatni kapcsolataink ezer évét. Ezért nem lehet a teljességet számon kérni egy ilyen vállalkozáson. Gondoljunk el, ezeréves időkeretről van szó, kapcsolatainknak különböző dimenziói vannak a politikátörténettől kezdve a művelődésig és a mentalitástörténetig. Csak maga a barátság és testvériség (ne feledjük, a lengyel szólásban nem két barátról, hanem unokatestvéréről – *bratanek* – van szó!) hagyománya például. Ahogyan ez kialakult, majd nyelvi formulaként rögzült, ismét időszerű lett és új tartalmakkal gazdagodott a változó történelmi körülmények között. Az európai művelődéstörténet egyedülálló jelensége ez a kölcsönös rokonszenv azért,

mert évszázadokon keresztül közös határunk volt Lengyelországgal – és annak ellenére. Ismeretes persze, hogy voltak konfliktusok is országaink között (láthatjuk a kiállításon a „lengyel kalanddal” szerencsétlenül járt II. Rákóczi György páncélingét), de nem ez lett az emlékezetben a meghatározó, hanem mindig a jószomszédság és barátság hagyománya folytatódott.

Így magától értetődően a tárgyakkal (persze számuk nem egyenletes a történelmi korok szerint) csupán jelzés szerepük lehet. És választani kell, mi a kiállítás fölépítésének a logikája. Ez talán a legnehezebb feladat! Megtalálni azt a szellemiséget, amely összefoglalja a bemutatandó témát, és közvetíti a látogatóknak valamilyen sajátos üzenetet. Tovább nehezíti a munkát, hogy ez a kiállítás magyaroknak és lengyeleknek is készült. Bármi sok múltunkban a párhuzam, más kapcsolatainknak a magyar és a lengyel emlékezete, mai olvasata.

A kiállítás kurátora, Szende László azt a kézenfekvő megoldást választotta, hogy a történelmi időrend szerint mutatja be kapcsolatainkat. Tudjuk, mennyi párhuzam jellemezte magyarok és lengyelek történetében a kereszténység fölvételét és az államalapítást; az Árpád-korból valójában csak a nemrégiben szentté avatott magyar királylánynak, Kingának az ékszereit (az ószandeci klarissza kolostorból) tekinthetjük meg, igazából az Anjou-korszak jelenti a kiállítás kezdő „fejezetét”. A kora újkori egység „főszereplője” méltán a lengyel hagyományban az egyik legnagyobb uralkodóként számon tartott (a Rettenes Iván cárt legyőző) Báthory István. A művelődéstörténeti anyag a Széchenyi-teremben látható, ennek része például a Zsófia királynénak készült 15. századi bibliafordítás címlapjának másolata (ezt őrizték hosszú ideig Sárospatakon a református egyházkerületi gyűjteményben, míg el nem vitték a budapesti bank széfjéből a megszálló szovjet csapatok – erről sajnos nem kapunk tájékoztatást). Kościuszko, Liszt, Chopin – gazdag kulturális kapcsolataink egy-egy fontos mozzanatát jelentik. Természetesen kellő hely és illusztráció érzékelteti szabadságharcainkat Rákóczi Ferencről Bem tábornokig.

Újdonságot jelent a halálos veszélybe került, újjászületett lengyel államnak nyújtott magyar segítségről

szóló tájékoztatás. 1920 nyarán az Európa meghódítására indult bolsevik sereg már Varsó kapujáig jutott, ekkor küldött jelentős lőszerszállítmányt a trianoni kí-



Lengyel fiatalok transzparense az 1989. március 15-i tüntetésen. Fejér Zoltán felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum

nokban vergődő Magyarország a lengyeleknek. A Vörös Hadsereg történetének egyik legnagyobb vereségét szenvedte el a Visztulánál, s ehhez a győzelemhez mi is hozzájárultunk. A 20. századról szóló részek sok érdekes tárggyal, dokumentummal, fényképpel idézik meg kapcsolatainkat. 1939 háborús menekültjeit, az évekre nálunk maradt lengyelek életét (Magyarországon működött a kontinens egyetlen lengyel nyelven oktató gimnáziuma). 1956 forradalmi mozgalmainak szintén méltó rész jutott a kiállításon. Jól érzékelhető a lengyel és magyar események kölcsönhatása, a magyar forradalom jelentős lengyel kultusza (a '70-es, '80-as években többet tudtak a lengyel egyetemisták a magyar '56-ról, mint a magyarok). Nem hiányozhatott a Szolidaritás történelmet formáló, hatalmas mozgalma sem, majd a kommunizmus végnapjainak lengyel és magyar kapcsolatai.

Jelentős mennyiségű történelmi emléket, tárgyat, dokumentumot vehet szemügyre ezen a kiállításon a látogató. Néha úgy érezheti, hogy nehéz eligazodni közöttük. Fehér-vörös falak között vonulhatunk el. Persze:

a lengyel nemzeti színek, de a kiállítás a kapcsolatokról szól. Lehetne azon töprengeni, hiányzik-e még valami. Saját ismerete, igénye szerint minden polonista tudna, tudott volna biztosan még ötleteket adni. Protestáns látogatóként megjegyzem, a katolikus egyház kapcsolatairól (a közös szentek kultuszától a pálosokig és II. János Pál) lett volna még mit bemutatni. Ám ez nem jó fölvetés, hiszen a lengyel történelmet, kapcsolatainkat kevésbé ismerő látogatónak (ne csodálkozzunk: történelemkönyveinkben igen kevés és gyakran pontatlan

az információ Lengyelországról) inkább így is sok ez az anyag.

Benyomásom szerint minden együtt van ezen a kiállításon, ami alkalmas a közös ezer év múzeumi összefoglalásához. Értékes és fontos anyagot vehetünk szemügyre, az egész azonban kissé iskolás. Viszont arra föltétlenül alkalmas, hogy a fiatalok, a középiskolás nemzedék találkozzék e nagyszerű örökség emlékeivel.

Kiss Gy. Csaba

Tanulmány a költészet hatalmáról

KISS SZEMÁN RÓBERT: *Szláv pokol Pesten*. Balassi Kiadó, Budapest, 2010.

„Személyességet sem nélkülöző” bevezetővel kezdődik Kiss Szemán Róbertnek Ján Kollár 1819–1849-ig Pesten szolgáló szlovák lelkész írói, költői, nemzetépítői munkásságát bemutató könyve. A bevezető középpontjában a pesti szlovákok 1965-ben eladott, azóta egyre méltatlanabb helyzetbe kerülő egykori temploma áll. Ennek a „»szentséget« semmibe vevő, modernkori Purgatóriumnak” és a Kollár által ábrázolt szláv pokolnak a dinamikus feszültsége teszi izgalmas olvasmánnyá Kiss Szemán Róbert kiváló stílusban megírt könyvét.

Kollár irodalmi hagyatékának feldolgozásához komoly irodalmi, filológiai, nyelvi és történelmi felkészültségre van szükség. Még fontosabb az empátia, amely ellen tud állni a kísértésnek, hogy 21. századi gondolatainkat, történelmi tudásunkat vagy érthető és helyénvaló nemzeti elkötelezettségünket kérje számon Ján Kolláron. Kollár akkor élt, amikor Horváth István többek között azt is tudományosan bizonyította, hogy a klasszikus görög kultúrát a magyarok teremtették meg, vagy hogy Szent Pál is pártus szittya, azaz magyar volt. A Kollár-féle szláv őshaza ehhez képest jóval szerényebb, „mindössze” Indiától Rügen szigetéig, Észak-Itáliától a

Jeges-tengerig terjed. „Mi egyéb ez, ha nem Költészet?” (így, nagybetűvel) – teszi fel a kérdést a szerző.

Ezt a „Költészetet” ismerhetjük meg Kiss Szemán Róbert könyvéből. Néhány oldalban összefoglalja Kollár küzdelmes lelkészi működését, amelynek keretében mindent megtett, hogy a pesti szlovák evangélikus közösséget lelkileg, szellemileg, anyagilag lábra állítsa, megerősítse, nem riadva vissza a legkeményebb konfliktusoktól sem. Kollár konfliktusai ellenére harminc éven át kitartott Pesten – ez tudatos döntés volt a részéről, hiszen így a magyar szellemi élet középpontjában lehetett, a pezsgő pesti szellemi élet részese volt. Kiss Szemán Róbert „a szláv nemzet jó tulajdonságairól” szóló prédikáció elemzésével mutatja ki, hogyan merített a pesti szlovák lelkész közvetlenül kortárs magyar szerzőtől. Pest egyre növekvő kulturális jelentősége tette lehetővé, hogy Kollár „szláv Goethe” lehessen (a kifejezés nem asszociál a „magyar narancsral”). Az életmű nagysága, műfaji gazdagsága, Kollár tudatosan kiépített kapcsolati hálója sok hasonlóságot mutat a weimari költőfejedelem munkásságával, akit a pesti szlovák lelkész személyesen is ismert.

A könyv majd' kétharmadát teszi ki Kollár főműve, a *Szlávia leánya* keletkezésének, az életműben betöltött szerepének bemutatása. A *Szlávia leánya* először 1824-ben, majd 1832-ben, 1845-ben, végül 1852-ben jelent

meg, a kezdeti 151 szonettből 645 szonettre bővült. Kollár teljes életműve, kiváltképpen pedig a *Szlávia leánya* egy imaginárius – szó szerint elképzelt, mai szóval akár virtuálisnak is nevezhető – közös szláv haza irodalmi megteremtésére irányult. A költői képzeletnek nem szabott határt sem a politikai valóság, sem az egyes szláv népek önálló identitásra való törekvése, sem pedig a szlávok egymás közti ellentétei – mindenekelőtt a már a korban is erőteljesen jelen lévő lengyel–orosz viszály. A képzeletet egyedül a cenzúra korlátozhatta, de Kollár elég óvatos volt ahhoz, hogy ezt az akadályt is legyőzze – a „pánszlávizmus” kifejezést soha nem írta le, helyette szláv kölcsönösségről írt. A „szláv kölcsönösség” Kollárnál kulturális fogalom volt, szemben a politikai töltetű pánszlávizmussal.

Kollár főművében Szlavia leánya a szláv mennyországot, purgatóriumot és poklot is bejárja, a tanulmány az „alvilágot” elemzi részletesen. A szerző nem teszi szóvá, de a recenzensnek meg kell említenie, hogy az evangélikus lelkész Kollár a purgatóriumot is az olvasó elé tárja annak ellenére, hogy a lutheránus teológia a kezdetektől határozottan tagadja annak létezését. A szláv túlvilág megjelenítése kapcsán Kiss Szemán Róbert bemutatja, hogy milyen irodalmi előzményei vannak a Szlavia leánya-toposznak – irodalmi értelemben Szlavia leánya „testvére” az allegorikus Pannóniának. A túlvilág leírása alkalmat ad az „imaginárius földrajz”, azaz a szláv hegyek, folyók említésére és a nemzeti mitológiába való illesztésére. Kollár itt is támaszkodik irodalmi előzményekre, de még jelentősebb, hogy „imaginárius földrajza” milyen nagymértékben hatott – és hat máig – az utókorra.

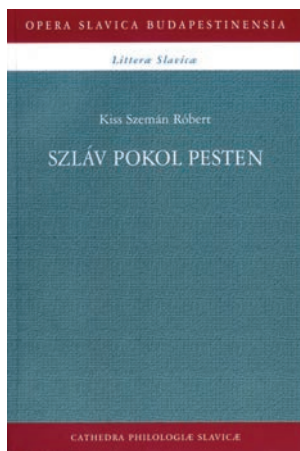
Mielőtt a purgatórium, illetve a pokol kapuján belépünk, Kiss Szemán Róbert statisztikai elemzést nyújt az alvilágban szenvedőkről és az általuk elkövetett bűnökről. Az alvilág 45 szonettjében szerepelnek szláv, 54 szonettjében pedig nem szláv „bűnösök”. A szlávok

nagyobb részben nemzeti, kisebb részben vallási-erkölcsi bűnök miatt szenvednek. A nemzeti bűnök között legnagyobb számban az árulás és elfajzás fordul elő. A nem szlávok közül legtöbben a németek vannak (22 versben), őket a magyarok követik (12 versben), de találunk franciákat, bizánciakat, svédeket, muszlimokat és egy-egy angol, dán, olasz, román és cseh vétkest is. (Hogy a cseh bűnös – egy jezsuita hitszónok és misszionárius – miért került az osztályozásban a nem szlávok közé, nem derül ki az elemzésből.) A nem szlávok legjellemzőbb vétké a szlávok üldözése/elnyomása, illetve megvetése/gyalázása.

A szláv alvilágba imponáló tárgyi tudással felvértezve, alapos filológiai elemzést adva vezeti az olvasót Kollár nyomán Kiss Szemán Róbert. (Bár tartalmát mindegyiknek ismerteti, sajnos csak a versek egy részének közli a magyar fordítását.) A szonettek mellett az elem-

zés tárgya az 1832-ben külön megjelent *Magyarázatok* is, amelyben Kollár mindenekelőtt a szonettekben előforduló történeti személyekről és eseményekről ír bővebben, megjelölve forrásait is. A szláv alvilágban több mint egy évezred történelmi szereplői bűnhődnek, vétkeik és büntetéseik is igen változatosak. Kollár hatalmas, német, latin, francia, magyar, cseh és orosz nyelvű, elsősorban közép-európai forrásanyagra támaszkodik, a középkori krónikáktól kezdve a korabeli újságcikkekig. Kiss Szemán Róbert kitartóan követi Kollárt, forrásai nagy részét ismerteti és kritika alá vonja. Ez a gazdag kulturális horizont a kötet lábjegyzeteiben bomlik ki elsősorban. A széles forrásbázis cáfolja azt az időnként felmerülő vádat, hogy Kollár csupán a rajta esett sérelmeket torolta volna meg irodalmi formában, bár a pokolban helyet biztosít (név nélkül) pesti egyházi kritikuszainak és a szlávellenes (illetve Kollár-ellenes) német tudósoknak is.

Tanulmánya végén Kiss Szemán Róbert a „kivonulás” fenoménját vonatkoztatja Kollár életművére. A kivonulás fogalma alapvetően szentírási gyökerű.





Kollár „kivonulása” inkább irodalmi, mint valóságos – csupán egyetlen hosszabb utazást tett Itáliába, lelkeszi állását csak harminc év után, 1849-ben hagyja el, és költözik Bécsbe. Kollár életén végigvonul két másik (Kiss Szemán Róbert értelmezésében nem teljesen kétévალasztott) szentírási szerep: a népét, illetve a nép sanyargatóit ostorozó prófétáé, valamint a kivonuláshoz utat mutató, a „szláv kölcsönösséget” kodifikáló törvényhozó Mózesé. „Prófétai” sors jutott Kollárnak abban az értelemben is, hogy „övéi” már életében megtagadták szellemi hagyatékát, a szláv kölcsönösség helyett csehek és szlovákok is az önálló nemzeti fejlődés útját választották.

A zárófejezet Kollár életének utolsó, Bécsben leélt szakaszát, valamint életművének recepcióját mutatja be. Az olvasó pedig még tovább gondolhatja a történetet. Kollár imaginárius Szláviája részben megvalósult, majd összeomlott: a „szláv kölcsönösség” ál(la)mai (Csehszlovákia és Jugoszlávia) a 20. században megalakultak, a 21. századra szétestek. A magyarság vesztese lett ezeknek a folyamatoknak, de még inkább vesztese lett a Kollár egykori egzisztenciális és szellemi bázisát jelentő pesti szlovák közösség. Valóban ilyen jelentős lenne a költészet hatalma? A politikátörténetben talán nem, de egy nemzet identitásának kialakulásában bizonyosan.

Kertész Botond

A Tudor-kor prédikációs gyakorlata

MUDRICZKI Judit (szerk.): *Tudor-kori homíliák*. PPKE BTK, Piliscsaba, 2010.

Az 1547-ben kiadott *Certain Sermones or Homilies* című prédikációkötet magyar nyelvű fordítása (*Prédikációk avagy homíliák könyve*) komoly érdeklődésre tarthat számot egyfelől az angol történelem és művelődéstörténet kutatói, másfelől a prédikáció műfaja iránt érdeklődő teológusok, tanárok és lelkészek részéről. A *Certain Sermones or Homilies* közreadott, magyar nyelvű fordítása ugyanis több szempontból újszerű és hiánypótló kiadvány. Egyfelől azért, mert az angol forrásszöveg egyháztörténeti szempontból kiemelt jelentőségű dokumentum, hiszen még az 1571-ben kiadott, az anglikán hitvallást ismertető cikkelyek egyike is előírta rendszeres felolvasását a közösségi hitgyakorlat során. A kötet az 1547–1553 között trónon ülő VI. Edward uralkodása alatt látott napvilágot; a király nagybátyja és gyámja, Edward Seymour, Somerset grófja ugyanis elrendelte, hogy a papoknak az egyénieskedés vagy tévtanítás elkerülése érdekében nem szabad mást prédikálni, mint ami a király, Somerset grófja és Cranmer érsek által aláírt

beszédgyűjteményben áll. A homíliagyűjtemény tehát az angol reformáció történetének egyik legfontosabb dokumentumaként az anglikán egyház doktrinális alapjainak megszilárdulásába nyújt betekintést a Rómáról való leválás után.

Az 1547-ben kiadott kötet címe – *Prédikációk avagy homíliák könyve* – műfaji szempontból félreértésre adhat okot, ezért Mudriczki Judit, a bevezető tanulmány szerzője Susan Wabuda tanulmányára támaszkodva a terminusok tisztázásával kezdi a Tudor-kori homíliák történelmi háttérének ismertetését. A lefordított kötet esetében ugyanis nem homíliáriumról van szó, hiszen a korabeli *homília* vagy *posztilla* az adott vásár- vagy ünnepnapra kijelölt evangéliumi részletet magyarázó beszédet jelentette. A *Certain Sermones or Homilies* esetében azonban különböző, a korabeli hallgatóság számára aktuálisnak számító kérdésekről íródott *prédikációk* (*sermo*) gyűjteményével van dolgunk – hangsúlyozza a kötet szerkesztője. A beszédgyűjteményben felvetett témák a hittételek és a hitgyakorlás alapvető kérdéseit érintették: olvashatunk a kötetben halálfelelem elleni buzdítást, az igaz és keresztyén hitről szóló beszédet, a

Szentírás olvasására való buzdítást, a keresztény szeretetről, a hitből fakadó jócselekedetekről szóló szövegeket, továbbá vizsály és veszekedés elleni homíliát is.

A bevezető tanulmány még egy fontos különbségre hívja fel a figyelmet *homília* és *prédikáció* között. A *homília* ugyanis olyan előre megírt beszéd volt, amelyet a szószéken álló pap szinte szó szerint olvasott fel, a *prédikációt* ellenben különböző források felhasználásával maga a prédikátor állította össze, tehát önállóan megírt szöveg volt. A címben jelölt két – látszólag szinonimának tűnő – terminus tehát funkcionális alapon jól elkülöníthető. A korabeli prédikációs gyakorlat szempontjából bekövetkező változás is a szövegek egyháztörténeti jelentőségét támasztja alá: a prédikációk a reformáció szellemében ugyanis a szentírási alapú igehirdetést igyekeztek meghonosítani a szentek életéről szóló vagy más allegorikus történetek alkalmazása helyett.

A homíliák tehát tematikusan szerkesztettek, a tizenkét beszédből álló gyűjtemény két nagyobb egységre bontható: az első hat prédikáció a keresztény hit doktrinális kérdéseivel foglalkozik, a második egység beszédei pedig ezek gyakorlati alkalmazásához nyújtanak útmutatást. A bevezető tanulmány szerzője különösképp Edmund Bonner püspöknek a keresztény szeretetről szóló homíliájára hívja fel figyelmünket, amely több szempontból is kiemelkedő darabja a gyűjteménynek: „Ez a homília a témaválasztás szempontjából egy fontos teológiai fogalomra irányítja a figyelmet, ugyanis a »caritas« mint morális erő minden keresztény gyülekezet számára központi kérdés volt, ám ezen elsősorban nem jótékonykodó tetteket vagy a nélkülözők megsegítését értették, hanem azt a közösségformáló erőt, amely egybetartja az egyházat mint Krisztus misztikus testét.” A kötet tehát végső soron a jócselekedetek helyett a *hit általi üdvözülés* tanát igyekezett elfogadtatni a hívőkkel.

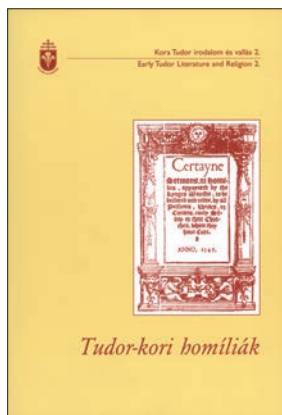
Egyháztörténeti jelentőségén túlmenően a homíliás könyv az egyházi keretek között zajló prédikációs gyako-

korlat dokumentált gyűjteményeként a korábbi *nyilvános beszéd* retorikai sajátosságaiba enged bepillantást. Ezek a kanonizált beszédek ugyanis hosszú évszázadokon át elevenen éltek az angol emberek emlékezetében, így beleivódtak a nyelvhasználó közösség szókészletébe és gondolkodásmódjába. A kötet másik érdekességét tehát az adja, hogy a homíliagyűjtemény magyar nyelven először kínál ízelítőt az angol prózatörténet e rendkívül izgalmas, 16. századi szeletéből, amely ezidáig szinte elérhetetlen volt a magyar olvasóközönség számára. A kötet szövegei általában követik a klasszikus szóközi beszéd felosztását, beszédmódjukat tekintve sajátos átmenetet jelentenek a középkori prédikációk morális buzdításon alapuló szövegszervezése és a protestáns prédikáció bibliai alapokon álló, egyszerű stílusa között. Az egyes beszédek retorikáját gyakran meghatározza egy-egy bibliai idézet, a pretextus tehát gyakran szöveggeneráló erővé válik. A gyakori élőbeszédszerű fordulatok a hallgatóság megnyerését szolgálták, így a fentiek tükrében elmondható, hogy a beszédgyűjtemény a retorika elméletét és történetét kutatók

körében is érdeklődésre tarthat számot.

A kötet harmadik újdonsága az az újszerű fordítási irányelv, amely a szépirodalmi, értelmező fordítás helyett az angol forrás szövegszervezésének eredeti sajátosságait minél hívebben megtartó magyar változatot részesíti előnyben. Lawrence Venuti terminológiájával élve az *elidegenítő* (*foreignization*) eljárást alkalmazza a *honosítóval* (*domestication*) szemben, vagyis szem előtt tartja, hogy a magyar változat *fordított* szöveg, ami néhol az idegenszerűség érzetét keltheti a befogadóban.

A fordítás alapja az 1547-ben, majd 1559-ben megjelent, Thomas Cranmer érsek által összeállított tizenkét beszédes gyűjtemény, amelynek megírásában mai fogalmaink szerint katolikus és protestáns szerzők egyaránt közreműködtek. A fordítás elkészítéséhez a Ronald B. Bond által szerkesztett 1987-es kritikai kiadás szolgált alapul, amely egyrészt a Thomas Cranmer-féle tizenkét



Tudor-kori homíliák

homíliából álló gyűjteményt, másrészt egy 1570-ben készült, az engedetlenség és a szándékos lázadás ellen intő beszédet tartalmazza.

A kötetet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatói és fiatal oktatói ültették át magyar nyelvre: a többszerzős forrásszöveghez hasonlóan tehát a magyar változat is több fordító munkája. A fordítások elkészültét féléves műhelymunka előzte meg – szemináriumi keretben – az egyetem an-

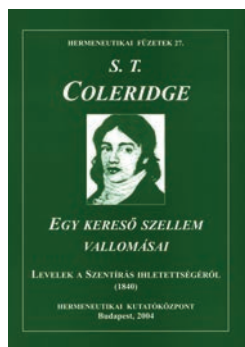
gol tanzékén. Így nem meglepő, hogy mind a fordítás, mind a szerkesztés komoly fordításméleti alapvetések mentén zajlott, ami a kötet szövegeinek egységes nyelvi megjelenését eredményezte.

A kötet a *Kora Tudor irodalom és vallás* című sorozat második köteteként látott napvilágot Mudriczki Judit szerkesztésében (sorozatszerkesztők: Fabiny Tibor és Tóta Péter Benedek).

Érfalvy Livia

Vallomás hét levélben

COLERIDGE, Samuel Taylor: *Egy kereső szellem vallomásai. Levelek a Szentírás ihletettségéről* (1840). Ford., bev. Ruttkay Veronika. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2004. /Hermeneutikai füzetek 27./



Coleridge ezerarcúsága („*myriad-mindedness*”) legendás. Nemcsak költő, hanem filozófus, politikai és vallási gondolkodó, közéleti ember és még sok minden más. Sokoldalúsága azonban nemcsak az általa művelt műfajokban és témákban mutatkozik meg. Egy-egy szövege önmagában is a legkülönfélébb diskurzu-

sokhoz és szimbólumrendszerekhez kapcsolódik, aminek folytán a legkülönfélébb asszociációkat kelti. Éppen ezért recepciója is meglehetősen változatos képet mutat: nem pusztán a különféle Coleridge-arcokat mutatja fel, hanem egy-egy Coleridge-mű egymástól messzemenőig eltérő értelmezéseit is. Ami tökéletesen megfelel az ő szellemének.

A hét „levélből” álló *Egy kereső szellem vallomása*-inak már a műfaja sem egykönnyen meghatározható, de leginkább talán az esszééhez áll közel. A levélforma

a dialogicitás, illetve a dialógus érzetének fenntartását, a megszólalás eleveenségének stimulációját és szimulációját szolgálja. Lehetőséget biztosít a csapongásra, a helyenkénti ismétlésre, bizonyos elejtett fonalak ismételt felvételére, arra tehát, hogy formailag se valamiféle igazság kinyilvánításának tűnjön, hanem a kérdésnek és töprengésnek adjon intellektuális formát. A címbe foglalt „vallomás” – íme, egy másik kváziműfaj a „levél” mellett – is azt a benyomásunkat erősíti, hogy hit és tépelődés dialektikájában mozgunk.

De miről is szól ez a mű? A téma megjelölés pontos: a Szentírás ihletettségéről. Coleridge – minden csapongása mellett – következetesen érvel amellett, hogy az ihletettség nem jelentheti azt, hogy a Szentírás minden egyes szavát az Úr „tévedhetetlen értelme” mondta volna tollba. A Szentlélektől való sugalmazottság nem jelentheti azt, hogy a Biblia minden szava egyforma isteni autoritással rendelkezne. A szent szövegek szentsége nem jelentheti azt, hogy minden megnyilatkozás ugyanazon a módon tarthatna igényt az érvényességre. A szerző – anélkül, hogy erre nyíltan reflektálna – tézise alátámasztására egyszerre használ „filológiai” és „hermeneutikai” nevezhető érveket – és ez tökéletesen megfelel annak a kornak, amelyben alkotott. A modern filológia és a modern hermeneutika születésének kora ez. Lachmann és Schleiermacher kora, egy olyan kor, amely

épp a felvilágosodás és a romantika összjátékának köszönhetően megint intenzíven és érzékenyen viszonyul szöveg és értelmezés összefüggéseinek minden lehetséges dimenziójához.

„Filológiaiainak” nevezhetjük mindazokat az érveket, amelyek a szöveg történetiségére vonatkoznak: például a belső ellentmondásokra, koherenciazavarokra, amelyek egyáltalán nem zavaróak, ha megfelelő olvasói, értelmezői érzékenységgel olvassuk a bibliai szövegeket, ellenben ha minden közlésnek egyforma igazságértéket tulajdonítunk, akkor csak mesterséges eszközökkel kiiktathatók. Vagy úgy, hogy bizonyos szövegeket vagy szövegrészleteket „kirekesztünk” bizonyos objektívnak tűnő megfontolások alapján: ebben az esetben kérdés, hogy melyik szöveg szentségéhez ragaszkodunk? Nem ahhoz-e, ami a mi értelmezői elvárásainknak megfelel? Vagy pedig úgy, hogy olyan allegorikus átértelmezéseket hajtunk végre, amelyeket csak mesterségesen kanonizálhatunk a szövegek „elsődleges” jelentéseként. És ezen a ponton megint mi határoztuk meg, hogy miként szent a szöveg.

„Hermeneutikainak” nevezhetjük a szentírási szövegek modalitására vonatkozó érveket. Kitűnő példa erre Jób könyve: lehetnek-e a barátok rosszindulatú megszólalásai ugyanolyan értelemben „igazak”, mint ahogy a Jób-történet a maga egészében „igaznak” minősíthető? A barátok diskurzusa a történet egészének ismeretében ironizálódik, amiből az következik, hogy fölösleges „elvé” ugyanazzal az igazságértékkel felruházni, mint más, nem ironizálódó bibliai megszólalásokat, ha egyszer úgyis az olvasás dinamikájában nyeri el azt a jellegét, amelynek köszönhetően kijelenthetjük róla: isteni ihletettséggel bír. Persze az olvasatunkat determinálja, hogy egy olyan korpusz részeként olvassuk, amelyet eleve az isteni ihletettség bűvkörében fogadunk be, s ez akarva-akaratlanul meghatározza értelmezésünket.

Filológia és hermeneutika persze épp ezen a ponton találkozik egymással. Ami a Coleridge utáni időszakban – s persze, időnként és helyenként már előtte is – oly változatos terepen zajló s oly változatos regiszterekben

megszólaló teológiai és módszertani vitává szélesedik, itt egyetlen, mégoly csapongó gondolatmenet tárgya, ahol a szerző, ha nem is apodiktikus módon, mégis meg van győződve arról: a Bibliát leginkább úgy érdemes olvasni, mint bármely nagy irodalmi művet. Elsősorban természetesen nagy kedvence s értelmezéseinek gyakori tárgya, William Shakespeare költői művészete merül fel összehasonlítási alapként. Coleridge, a Ricoeur-féle bibliai hermeneutikát megelőlegező módon, egyrészt a szentírási beszédformák különbségére és sajátosságaira hívja fel a figyelmet – és arra is, hogy a különféle beszédformák különféle olvasásmódokat követelnek –, másrészt a bibliai költészet asszociatív, szimbolikus és dinamikus természetét hangsúlyozza. És természetesen azt, hogy a Szentírás ihletettsége éppen ebben a költőiségben s az általa megkövetelt érzékeny, értelmező olvasásmódban rejlik.

Coleridge szenvedélyes érvei természetesen a Szentírás minden szavát az Úr által diktált, megfelelőbezhetetlen igazságérvénnyel rendelkező szóként értő protestáns dogmatikusok ellen irányulnak. Szenvédélye nemcsak a filozófusé vagy a vallási gondolkodóé, hanem – legalább ennyire – az irodalmaré: mintha frenetikus bibliaolvasási élmények birtokosaként egyszerűen végtelenül sajnálná azokat, akik olvasói/értelmezői beállítódásuk egysíkúsága miatt megfosztatnak a Biblia esztétikai tapasztalatától, s ezáltal pedig a valóban hívő olvasás lehetőségétől. Hiszen a homogén dogmatizmus következménye, mint mondja, a „bibliolátria”: a Biblia e dogmatikusok számára nem a kinyilatkoztatás forrása, hanem bálvány, amely egyaránt eltorlaszolja a hívő megértés és a megértő hit kapuit.

Ruttkey Veronika bevezetése és fordítása is példa. A bevezető tanulmány ismerteti a költő pályáivének legfontosabb állomásait és furcsaságait, az angol romantika bonyolult, költői entuziazmussal, szellemi ezerarcúsággal és némi ópiummal terhelt viszonyait, elhelyezi szerzőnk vallási gondolkodását a kor meglehetősen kusza felekezeti és teológiai térképén – és végül nemcsak kontextualizálja, de értelmező

módon be is mutatja az *Egy kereső szellem vallomásai* című művet, kiemelve az utolsó, a filozófiai következtetéseket is levonó „levél” jelentőségét. A tanulmány végén szó esik a fordítás nehézségeiről is: „Coleridge volt az első azon kritikusok sorában, akik szerint költészet az, ami lefordíthatatlan. S bár ebből még nem következik, hogy ami lefordíthatatlan, az szükségképpen költészet, azt mindenesetre elmondhatjuk,

hogy az *Egy kereső szellem vallomásai* költői szöveg. Eközben pedig egy kivételes szellem hermeneutikai, teológiai, filológiai igazságkeresésének dokumentuma.” Mindezzel csak egyetérteni lehet, hozzátéve: a fordíthatatlanság elméleti igazságának fenntartásával együtt Ruttkay Veronika fordítóként is egészen kiváló munkát végzett.

Verebics Éva Petra

Szemünk a hálón

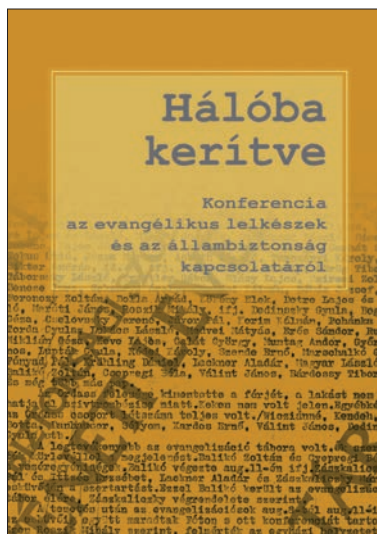
Hálóba kerítve. Konferencia az evangélikus lelkészek és az állambiztonság kapcsolatáról. Szerk. Fabiny Tibor. Luther Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2011.

Gyötrelmes idők át- és túlélőitől gyakran halljuk az illyési sort: „nem értheti, aki nem élte meg”. A (közel)múlt tény- és tárgyyszerű feldolgozását vállaló történeti kutatások viszont éppen azzal a kérdéssel kerülnek szembe, hogy akik megélték, értik, érthetik-e egyáltalán, mi zajlott körülöttük, velük – különösen, ha méltánytalanságok, üldöztetések elszenvedői voltak egy többféleképpen értelmezett, felejteti igyekezett, elmaszatalódott kontúrokkal rendelkező korban.

Ezt a dilemmát élhették át azok a kutatók, akik a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata által 2005-ben indított múltfeltárási munka első szakaszát végezték, illetve a résztvevők, akik értékelték azt. A Magyarországi Luther Szövetség által *Az ügynökkérdés feldolgozásának egyházi fogadtatása és teológiai értékelése* címmel 2010. október 30-án rendezett konferencián megszólalt a higgadt

kutató, az üldöztetést méltósággal viselt elszenvedő, az egyházi és morális dilemmákat megfogalmazó püspök – legnagyobb számban pedig az egyházi értelmiség középgenerációjának tagjai, akik a múlt tisztázásában elkötelezettnek, az emberséges és keresztényi feldolgozás mikéntjében – sokunkhoz hasonlóan – bizonytalannak tűntek a kötetbe foglaltan is olvasható felszólalásokból ítélve (168. o.). Az egyenetlenül rendelkezésre álló források, a még egyenetlenebbül feltárukló érintettek, a félmúltra néző tekintetünket időnként elhomályosító mai indulatok, a fogódzók hiánya, a sejtethető vagy épp rejtve maradó érdekek eleve óvatosságra intenek, nem csupán az ítékezésben, de a látszólag szenvtelen leírásban is. Ezt érezhetjük id. Hafenscher Károly írásos hozzászólásából (amelynek címéül a fentebb idézett verssort választotta) – ebben Ittzés Ádámmal vitázott, ténybeli pontosításokon túl szemléleti alternatívát is felvázolva az evangélikus egyház működtetésének realitásairól.

A közreadott szövegek tanúsága, hogy történetírói és egyházi, leginkább pedig keresztényi értelemben az



ügynökkérdés feldolgozásának inkább csak az elején tartunk. A rendezvény és a dokumentálása sem más, mint ennek a folyamatnak és az egyházi kommunikációnak a kimerevített pontja, s ekként mérendő a hatása is. Ha további kérdésekre és megvallásokra, leginkább pedig értésre ösztönöz, akkor helye volt a rászánt energiának, költségnak. Leginkább pedig azon lesz mérhető eredménye, hogy a *Háló*-sorozat további köteteinek tartalma és fogadtatása konszenzuálisabb, letisztultabb egyházi közegben lesz-e értelmezhető.

Az evangélikus tényfeltárás átvilágítási előzményeit Ittész András ismertette, a sok visszahőköléssel tarkított történet azonban sokkal kedvezőbb fényben tűnik fel Szabó Gyula katolikus és Fazekas Sándor református testvéreink beszámolóit olvasva. Ők időnként meghökkentő reakciókról számolnak be a saját felekezetük köréből, amihez képest az evangélikus közeg nem is tűnik elutasítónak. Persze Mirák Katalin hatástörténeti beszámolójából sem az ellenállás megtapasztalása derül ki, hanem az, hogy az igazi gondnak a visszhangot, pontosabban a visszhangtalanságot érzékelte. Joób Máté a kibeszéletlenséget a teológiai, morális és pszichológiai tartalmakat is hordozó szégyenérzet kategóriájával értelmezi. Ez átvezet a személyes élmények nem csupán megrendítő, de a további kutatások számára is hasznos szempontokat felvető megszólalásaihoz, a megfigyelt id. Zászkaliczky Pál és Zászkaliczky Péter emlékezéséhez, Böröcz Enikő és Pröhle Péter egyházi-szakmai hőseik gyarlóságaival való szembesüléseihez.

A többirányú megközelítések egyvalamiben osztoznak: a hiányérzet mindegyikben tetten érhető. Nem a kellő időben, nem a kellő mélységben, nem a kellő adatbiztonsággal, nem a kellő egzaktussággal zajlik a múlt feltárása – kavarognak a kritikák, önkritikák.

A konferencia és a kötet bizonytalanságai a recenzens számára azt mutatják, hogy a mégoly elkötelezett és alapos elemző munka sem nélkülözheti az ügynökkérdés rétegeinek szétválasztását. Ez kezelhetőbbé tenne talán néhány ellentmondást a megbocsátás és a felelősségvállalás dilemmáiban. Az ügynökkérdésre mint egyházi

közösségi ügyre, egyértelmű morális és életértelmezési választ adhatunk. A krisztusi igazságban és közösségben élő emberek világában egyszerűen „mentetet(öz)hetetlen” a besűgás, az árulás. Az „elintézése” sem lehet más, mint az egyházi közösség morális munkája – ha van ilyen. Ez személyesen mindannyiunknak a legnagyobb feladat! Egyházszerkezeti ügyként tekintve bizonyos, hogy a jelentők működése rombolt, hiszen emberek kerültek hátrányos helyzetbe, életek nyomorodtak meg, szabad döntések helyett hamisságokkal vegyített elhatározások születtek. Ennek tényei, folyamatai tisztázhatók és rekonstruálhatók – különösen arra kellene választ kapnunk, hogy mennyire hatotta át a gyülekezetek, az egyszerű, evangélikusságukat az egyházpolitikától távol megélők világát.

Az igazi gond abban ragadható meg, amire a konferencia Pröhle Gergely vezetete záró kerekasztal-beszélgetésében többen is felhívták a figyelmet: egyházunk társadalmi beágyazódottságában. Az evangélikusság éppen úgy viselkedett, mint a magyarok túlnyomó többsége, vagyis a nemzeti-közösségi pszichológiai meghatározottság erősebb volt, mint a keresztény identitás. Márpedig ennek a négy évtizednek a megértéséhez hiányzik a távlatunk, a kiegyensúlyozott nézőpontunk. Nincsenek érvényes fogalmaink, társadalmi szinten egyre hamisabb a múltértelmezésünk – úgy látszik, „Valóság nevű nagybátyánk” hazatérte egyre inkább kitolódik.

Leginkább ezzel kellene megküzdenuünk, amihez a múlt faggatásának hosszabb folyamata adhat segítséget. A *Hálóba kerítve* című kötet anyaga bizonyonnyal segíthet ebben, és bár könyvészeti szempontból is gondosan szerkesztett, igen hasznos illusztrációkkal ellátott kiadvány, remélhetőleg a könyvforma nem kelti a lezártág illúzióját. Ezt a képzetet valamelyest oldaná, ha publikálása folytatódhatna az internetes, web 2.0-ás alkalmazásokat lehetővé tevő formában. Így erősödhet ösztönző hatása az egyházi és történet-szi gondolkodásra, amely voltaképpen kommunikáció egyházunk múltjával, önmagunk mai szemléletével a jövő evangélikus kereszténysége érdekében.

Fábri György

Családnézegető

SZILÁRDFY Zoltán: *Családtörténeti FÉNYképeskönyv*. Szerzői magánkiadás, Budapest, 2011.

A családtörténet-kutatás reneszánszát éljük napjainkban. Az Amerikából kiinduló mozgalom (*family research*) jelentős internetes adatbázisokat épít és fejleszt, amelyeket számos kutató használ, sőt segítségükkel akár amatőrök is sikerrel indulhatnak őseik nyomába. Mára már nem az arisztokrácia privilégiuma a terebélyes családfa elkészítése; ideje és pénz függvényében szinte mindenki hozzájuthat családjá akár több száz éves történetéhez. Mindennek társadalomtörténeti haszna azonban kétséges. Lehet, hogy nevekhez és évszámokhoz egyre könnyebben hozzájuthatunk, de ettől még nem biztos, hogy megismerhetjük sorsukat, élettörténetüket, szokásaikat, kapcsolataikat, hétköznapjaikat.

Erre a kihívásra ad frappáns választ Szilárdfy Zoltán *Családtörténeti FÉNYképeskönyv* című, legújabb kötete. A szerző – székesfehérvári egyházmegyes római katolikus pap, művészettörténész – úgy adja közre családjá anyai ágának történetét, hogy közben fényképeken, tárgyakon keresztül ősei élete is megelevenedik. Bepillantást nyerhetünk hétköznapjaikba, ünnepeikbe, társadalmi kapcsolataikba, örömeikbe, bánatukba. Eközben megismerkedünk egy hazafias érzelmű középosztálybeli, polgári család történetével a 19. század elejétől a 20. század végéig. Észrevétlenül életmódtörténeti leckét tanulunk, s közelebbi képet kapunk a Kárpát-medence soknemzetiségű és -vallású – elcsépetl, ám pontos metaforával – „társadalmi olvasztótégelyéről”.

A két 19. századi fényképalbum kötéstáblájának fotójával borított kötet formába öntése Legeza László önzetlen baráti segítségének köszönhető. A könyv két

részből áll: a rövid bevezető után egy, a szerzővel készült korábbi interjúnak, valamint családjá történetével foglalkozó három, már publikált írásának másodközlése következik, ezt a 251 képet tartalmazó album követi, amely a családfa legutolsó hajtásától a gyökerek felé halad.

A család egyetlen pap sarja a pomázi születésű Szilárdfy Zoltán (szül. 1937. november 6.), a kereszteny ikonográfia hazai iskolateremtő tudósa. Az idén fél évszázados papi hivatását, aranymiséjét ünneplő Szilárdfy 1968 óta folyamatosan publikál művészettörténeti, ikonográfiai témájú szakcikket, tanulmányokat, hazai és külföldi szakleixikonok számára szócikket. Bibliográfiája több száz tételből áll. 1984-ben jelent meg első könyve *Barokk szentképek Magyarországon* címmel. Papi és tudományos munkája mellett több ezer műtárgyból álló gyűjteményt hozott létre, amelynek szakrális témájú darabjai a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumot gazdagítják. Gyűjteményét 1995 és 2008 között három vastag kö-

tetben publikálta, de egyéb tanulmányai is jelentős részben a saját tulajdonát képező műtárgyakról szólnak. A művészettörténeti tárgyú írásaira is jellemző izgalmas, összefüggésekben, adatokban gazdag, tömör, egzakt, lényegre törő stílusban írta meg családjá történetét. Publikációiban, ahogy jelen könyvében is a szöveg és a kép egyenértékű, egymást kiegészítő egységek.

Szilárdfy családjának anyai ága egyrészt evangélikus felvidéki, másrészt katolikus morva felmenőkkel rendelkezik, mindkét ág tagjai főnemesi családok alkalmazásában álltak. Pomázra evangélikus vallású dédnagyapja, Osztróluczky Pál (1851–1926) Gyömrőről követte gróf Teleki Sándort (1829–1875), hogy haláláig gazdatisztként szolgálja, immár új lakóhelyén. Osztróluczky Pál testvére, János (szül. 1822) Petőfi Sándor osztálytársa



volt az aszódi gimnáziumban, s diákkorukban barátokként együtt töltötték szabadságukat János nagynénjének penci otthonában.

A Teleki családot szolgálta mint komorna, majd mint Teleki Sándorné Teleki Jozefin (1835–1915) társalkodónője a morva ősök leszármazottja, Palkovics Karolin (1846–1921). A finomlelkű honleány Osztrólczyk Pál felesége lett. Esküvőjükre 1878. május 18-án a Deák téri evangélikus templomban került sor, eskető lelkészük Győry Vilmos volt. A selmeci Lyceumban végzett Ilona lányuk, akit a selmecebányai születésű, szintén evangélikus Szládek (Szalai) Vilmos (1865–1919) MÁV-főfelügyelő vett feleségül. Az ő lányuk Szilárdfyne Szalai Margit (1902–1989) iparművész, Szilárdfy Zoltán édesanyja.

A könyv megannyi izgalmas kultúrtörténeti adalékkal szolgál, ezek közül még egyet emelek ki, amely a családtörténet műfajának újabb, a jungi pszichológia rendszerébe is jól illeszthető dimenzióját nyitja meg.

A szerző az egykor ausztriai, ma csehországi Valtice (Feldsberg) Liechtenstein hercegi kastélykápolnája kapcsán írja le a következő élményét: „...»én már egyszer voltam itt.« Igen, az őseimben, akik a Karácsonyt familiárisan a hercegi családdal itt ünnepelték.” (93. o.)

A kötet egyetlen hibája, hogy nem tartozik hozzá tartalomjegyzék, illetve hiányoznak a mutatók. Ezeket talán az apai ágat bemutató, a közeljövőben megjelenő második kötetben érdemes lesz pótolni.

Egy ilyen könyv közreadásához nem kis bátorságra van szükség, hiszen sok minden kiderül az ember családjáról és így a szerzőről magáról is. Ez a nyilvánosság számára elérhető számvetés, önvizsgálat méltányolandó és példamutató. Ha könyv formában nem is adjuk közzé, de érdemes követni Szilárdfy Zoltánt családtörténeti feldolgozó munkájában. Hiszen családunk, őseink, végső soron saját identitásunk nyomába szegődve önmagunkhoz kerülhetünk közelebb.

Smohay András

„A morál festője”

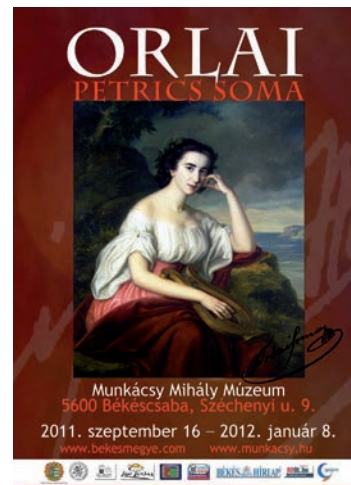
Orlai Petrics Soma művészetéről

Orlai Petrics Soma. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 2011. szeptember 16. – 2012. január 8.

Orlai Petrics Soma olyan alkotó volt, akit legtöbb házánkfia ismer – legalábbis az irodalomtankönyvekből: leginkább Petőfi Sándorról készített erőteljes, feszes portréja kapcsán. Nagy költőnk lelkülete, tekintete Orlai szemén és ecsetjén keresztül ivódott bele tudatunkba és került a nemzeti panoptikumba is. Művészetének irányítói az eszme, a cselekvés, a történelem és a megismerés igénye voltak.

Petricis Soma (Sámuel) a Békés megyei Mezőberényben született 1822. október 22-én, felvidéki eredetű evangélikus családban, anyai ágon Petőfi másod-

unokatestvéreként. Az Orlai előnevet 1851-től használta, de csak 1853-tól tette hivatalossá. Ifjú éveit Petőfivel és Jókaival töltötte, hatásukra az írás művészetével is próbálkozott, sőt kezdetben írónak készült. Apja a legjobb evangélikus iskolákban taníttatta: a mezőberényi elemi után Szarvason és Sopronban, majd jogi tanulmányokra Pápára küldte. Pesti jurátus éveiben nemcsak festőkkel és a művészvilággal





Édesanyja (?) vagy idősebb asszony portréja. 110×83 cm. Olaj, vászon.

kezdett ismerkedni, hanem Marastoni Jakab festőiskolájába is eljárt. Érdeklődő, nyitott jellemének köszönhetően hamar betekintést nyert kora művészeinek munkásságába.

Művészeti tanulmányait tehetséges fiatalemberként kezdte Bécsben, 1846-tól Waldmüllernél, majd Münchenben Kaulbachnál, később Rómában és Párizsban is tanult.

Mesterségét akkoriban tanulta ki, mikor Európa forrongott és unokatestvére, Petőfi lett a haladó európai és magyar eszmék egyik legnagyobb hazai vezérégyénisége. Az egyik legszorgalmasabb magyar művésznek tartjuk őt, még a köztudottan életét végigkísérő fejförgősei sem tartották vissza az alkotástól.

Tanulmányai befejeztével kiváló portréfestőként élt Debrecenben, majd ismét Bécsben, végül Pesten telepedett le, ahol 1854-ben feleségül vette múzsáját, Névery Annát.

1861-től az Országos Magyar Képzőművészeti Társulás igazgatóválasztmányi tagja volt, olyan neves festők társaságában, mint Barabás Miklós, Zichy Jenő és Than Mór.

A történelmi témákon keresztül (II. Lajos holttestének megtalálása, 1851) a vallási tárgyú képeken át (a mezőberényi evangélikus templom oltárképe, 1854) a portréfestészetig terjedt munkássága. Stílusát a biedermeier realizmus, valamint a nazarénus eszmék is befolyásolták.

Barabás „árnyékában” talán sokan nem tudják, hogy Orlai Petrics Soma a 19. századi magyar festészet úttörője volt: „...először ő rendezett egyéni kiállítást Magyarországon, 1852-ben. Elsők között tanult a magyar művészet felívelését meghatározó müncheni akadémián, első volt, aki nagyszabású festményekben gondolkozott, elsőként figyelt fel a művészetek közti lehetséges kapcsolatokra, a nők szerepére a történelemben és a társadalomban, a művészetek és a kultúra jelentőségére a történelemben (a művelődéstörténeti kép műfaja az ő nevéhez köthető). Életműve, képtípusai a vizuális kultúra – a képkultusz és a kultuszkép – magyarországi kibontakozásának alkotó részei. Legszebb példája épp a Munkácsy Mihály Múzeum tulajdona: a Coriolanus” – olvassuk a kiállítás ismertetőjében. A klasszikus alkotók gondolkodásmódja jellemezte, tisztában volt a művészettörténeti előképekkel, és ezeket az ismereteket alkalmazta műveinek megalkotásakor. Kiváló érzékkel nyúlt az egyes stílusokhoz, műfajokhoz, akár egy zenész a különféle hangszerekhez.

Nagyszabású alkotásai mellett festészetének nagy értéke – és népszerűségének bizonyosan egyik oka – portréi finom, idilli, mégis realista lélekábrázolása. Édesanyjának arcképe a korban páratlan realizmussal tűnik ki ezek közül is. Vallásos jellegű képein, illetve történelmi tárgyú tablóin viszont a drámaiság került előtérbe.

„Élete alatt a lehető legmélyebb változásokon esett át az ország. [...] A közösség és az egyes ember, a ráció és az érzelmek, a stabil erkölcsi törvények, ideák és a valóság ellentmondásai, az egyéni szabad akarat és kötelesség

közt kereste az »igazságot«. Művészete erről a keresésről szól, miközben közkedvelt portréfestő is volt, aki a polgárok arcképeiben egy nemzet ambícióit örökítette ránk.” (A múzeum honlapjáról) Orlai Petrics Soma művészete a nemzeti szellemről, a köz építéséről szól, az erkölcsi normák valódiságáról. Adni akart és adott is nemzetének: festészetével, történelmi és a vívódó, hiteles hősök felvonultatásával, Petőfire emlékező írásaival, az első (!) Petőfi-illusztrációkkal (János vitéz), művészeti írásaival, cikkeivel, sokszorosított képeinek üzenetével. Művészetében különleges nő- és asszonyszimbólumokat alkotott. Azért is küzdött, hogy készüljön minél több kiállítás, lássák az emberek a műveket, hogy a művészet be tudja tölteni hivatását, és hatni tudjon.

„Teremtényei” között biztosan a művelődéstörténeti kép futott be jelentős pályát a 19. század magyar festészetében. „...ifjabb kortársai (Than Mór és Lotz Károly) ilyen témákban kaptak megbízásokat középületek falképeire. Orlai Petrics Soma köztük háttérbe szorult,

talán olykor-olykor szembetűnő rajzi hibái miatt, de ő volt az, aki festészetünk nagykorúvá válását elősegítette azáltal, hogy egyes műfajoknak, műformáknak, témáknak és gondolatoknak, ideáknak – egy új művészi világszemléletnek – megalapozója volt.” (Idézet a kiállítás táblaszövegéből)

A kiállítás és a katalógus remekül követhetően témákra bontva tárja a látogatók elé a műveket: a család, a tanulmányok, a történelmi festészet, a női szerepek, a békési portrék, a társzművészetek és a művelődéstörténeti képek. Ösztönöz arra, hogy a kutatás felderítse a lappangó – akár százas nagyságrendű – családi portrékat. És felhívja a szakma és a közönség figyelmét arra is, hogy a festő születésének 190. évfordulójáról illő módon kellene megemlékezni.

(A kiállítást Keserü Katalin egyetemi tanár rendezte az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Művészettörténeti Intézete hallgatóinak közreműködésével.)

Megyeri-Horváth Gábor

„Ideje van az életnek, ideje van a halálnak”

És mit mond a Biblia az eutanáziáról? – szegezte nekem valaki a kérdést nemrégiben egy előadás után, s nyilván nehéz helyzetben voltam, mert a Biblia szó szerint nem említi a halálba segítés kérdését. Hogy a kérdés mégse maradjon teljesen megválaszolatlanul, az Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE) az élet végén felmerülő etikai kérdésekről fogadott el egy közel százoldalas dokumentumot (<http://www.atimetolive.eu>; remélhetőleg a magyar fordítás is hamarosan elérhető lesz), amelynek jellegét a szerkesztők nem állásfoglalásként, nyilatkozatként vagy irányelv-ként határozták meg. A hivatalos megnevezése: *aid to orientation*, és valóban – kinyilatkoztatás, ítékezés helyett – segítséget kívánnak nyújtani a tagegyházak hívei számára a sokszor bonyolult, élet végi kérdések jobb megértéshez.

Mindnyájan nehéz helyzetben vagyunk, ha olyan kérdésekről kell ítéletet alkotnunk, hogy például a palliatív szedálás, az orvosok által segített öngyilkosság vagy a lélegeztetőgép kikapcsolása elfogadható-e keresztény emberek számára. De az ilyen elméleti kérdések mellett szinte mindennapi dilemmát jelent többek között az is, hogy szabad-e erős fájdalomcsillapítót alkalmazni nagy fájdalom esetén, ha ezzel esetleg megrövidítjük a haldokló életét.

A GEKE dokumentuma – jogi, politikai, orvosi és természetesen teológiai összefüggésekben elemzi e kérdéseket. Kiindulópontja a szenvedő ember és a szenvedő embernek nyújtandó segítség kötelezettsége. Hangsúlyozza, hogy sokszor nem az a legfontosabb, milyen döntést hozunk egy adott nehéz kérdésben, hanem, hogy milyen folyamat vezetett a döntéshez: kikkel, hogyan,

milyen értékeket figyelembe véve történt meg a döntéshez vezető út.

A dokumentum szemléletét jól tükrözi az élet értékről szóló teológiai alapvetés. „Az emberi élet alapvető méltósága nem működésében, hasznában vagy függetlenségében rejlik. Az emberi méltóságot nem befolyásolja a produktivitás hiánya.”

Hosszas diszkussziót találhatunk a páciens akaratának, illetve autonómiájának tiszteletben tartásával kapcsolatos kérdésekről, az életfenntartó és életmentő kezelések megszüntetésének vagy el nem kezdésének nehézségeiről, a palliatív kezeléssel, a palliatív szedálásról; a dokumentum legrészletesebben elemzett kérdése mégis az eutanázia és az orvosok öngyilkosságban való közreműködésének megítélése. Köztudomású, hogy a Benelux államokban legális lehetőség az aktív halálba segítés, míg Svájcban több intézet is orvosi segítséget nyújt az öngyilkossághoz. Emellett számos országban is egyre hevesebb vita folyik a halálba segítés tiltásának enyhítéséről, így e kérdések egész Európa-szerte aktuálisak. A dokumentum ugyan egyértelműen állást foglal a fenti gyakorlatok ellen, de nagyon igazságtalanok lennének, ha azt sejtetnénk, hogy ebben a leegyszerűsített állításban összegezhető érvelésének finomsága. Egyrészt érdemes elolvasni, pontosan hogyan jutnak a szerzők a fenti konklúzióra. Érdemes figyelembe venni azt is, hogy nem kategorikus megoldásokat javasolnak. Sőt még annak a lehetősége is felmerül, hogy ritka és szélsőséges esetekben akár az aktív halálba segítés is megengedhető lehet.

A magyar olvasónak némi hiányérzete támad a dokumentum elolvasása után. Úgy érezhetjük, hogy fontos elméleti ismeretekkel gyarapodtunk ugyan, de a fejtegetések és aggályok helyenként akadémikusak, és nem találunk reflexiót kelet-európai valóságunkban jelentkező fontos kérdésekre. Például: hogyan befolyá-

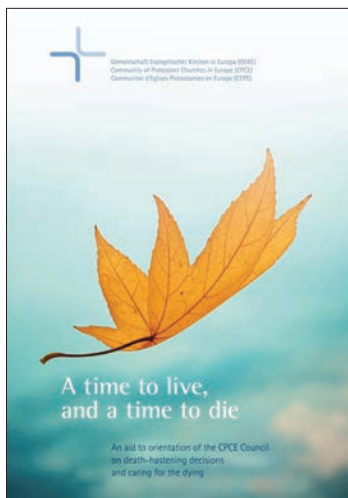
solja a hálapénz, illetve az egészségügyben is megmutató korrupció az élet végével kapcsolatos kérdéseinket? Hogyan tájékozódhatunk megfelelően ebben a környezetben? Milyen elfogadható válaszaink lehetnek keresztényként ezekre a kérdésekre?

Ugyanakkor nem tárgyalja a dokumentum azt sem, hogy a Nyugat-Európában is fontos tényezőként felmerülő gazdasági érdekek mennyiben befolyásolják az élet végével kapcsolatos döntéseket.

Néhány hiba kissé zavarhatja az olvasó pontos tájékozódását. Eltekintve néhány értelemzavaró elírásról (például fiziológiai betegség, 57. o.), koncepcionális tévedést is tartalmaz a dokumentum, amikor felveti a kérdést, hogy minden orvosilag lehetséges beavatkozást finanszíroznia kell-e a közösségnek/társadalomnak a jövőben. Közgazdasági alaptétel napjainkban, hogy az orvosilag lehetséges és szükségesnek ítélt beavatkozások mindegyikét ma már a leggazdagabb társadalmak sem tudják mindenki számára finanszírozni, s igaz ez az élet végén történő kezelésekre is. Így a kérdés nyilván arra vonatkozhat, hogy a haldoklás kapcsán alkalmazott költséges és sok esetben megkérdőjelezhető hasznú orvosi beavatkozásoknak nem kellene-e explicit módon előre definiált korlátokat szabni. Ez a kérdés jogos, de megvitatására e dokumentum sem vállalkozik, talán azért, mert ez a vita még az eutanáziával összefüggő érzelmeknél is erősebb indulatokat gerjeszthet.

Mindezekkel együtt a dokumentum hasznos tájékozódásul szolgálhat lelkigondozók és minden keresztény gondolkodó számára. Várjuk, hogy a GEKE további segítséget, támpontokat adjon az élet végéhez hasonlóan összetett témákban, mint például az élet kezdetén jelentkező etikai dilemmák vagy az egészségügyi ellátás során felmerülő társadalmi igazságosság kérdéseiben.

Ifj. Szebik Imre



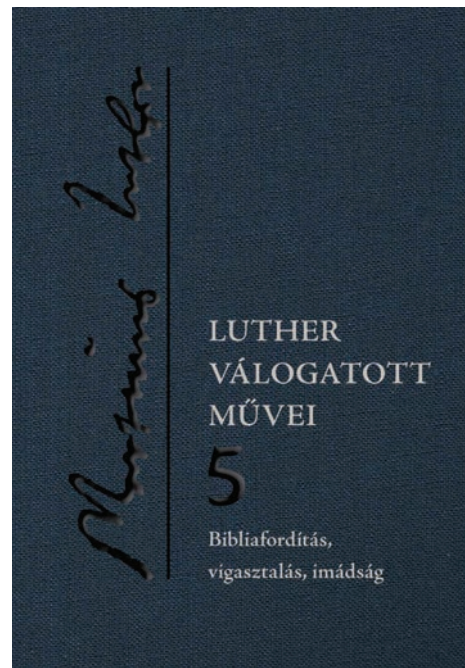
Luther válogatott művei 5.

Bibliafordítás, vigasztalás, imádság

Luther Kiadó, Budapest, 2011. 736 o.

A Magyarországi Evangélikus Egyház 2017-re irányuló legnagyobb vállalkozása Luther Márton válogatott műveinek új, tudományos igényű magyar kritikai kiadása tizenkét tematikus kötetben. (Az olvasó tájékoztatására el kell mondanunk, hogy időrendben először az 5. kötet jelenik meg.) A reformátor művei német nyelvű sorozatával kapcsolatban az úgynevezett *Weimari kiadásra* tekintettel tudnia kell az olvasónak, hogy annak több mint száz kötetéhez képest még mindig csak válogatásról beszélhetünk. Magyarországon Luther műveinek sorozatszerű kiadása először és mindeddig utoljára a 20. század elején jelent meg, a Luther Társaság kiadásában. A Masznyik Endre (1857–1927) egyháztörténész, pozsonyi teológiai tanár által szerkesztett nagy ívű sorozat évtizedeken keresztül alpműnek számított. A 400 éves évfordulóra készült hatkötetes mű jelentőségét megbecsülve az újabb kutatások alapján a válogatás szempontjait meghaladottnak kell tekintenünk. Azokat ugyanis meghatározta a magyarországi protestantizmusnak a katolicizmussal folytatott küzdelme. A rendszerváltást követően – elsősorban a Magyarországi Luther Szövetség munkája nyomán – a reformátor számos irata látott ugyan füzet vagy könyv formájában napvilágot, de átfogó kiadási koncepcióról nem beszélhetünk.

Örömmel tesszük most le egyházunk asztalára az elsőként elkészült válogatáskötetet. Reménység szerint ez nemcsak az egyházi közvélemény, hanem világi érdeklődők számára is komoly segítséget nyújt a reformátor életművének megismeréséhez, továbbá egyházunk megújulásához és a hazai szellemi élet gazdagításához.



A sorozat tervezett kötetei

1. Vitahelyzet: a disputációk és következményeik (2012)
2. Felelősség az egyházért: szemben Rómával (2014)
3. Felelősség a gyülekezetért: egyházszervező iratok (2016)
4. Felelősség a társadalomért: szemben a radikális irányzatokkal (2018)
5. Bibliafordítás, vigasztalás, imádság (2011)
6. Igehirdetés (2015)
7. Levelek (2013)
8. Asztali beszélgetések (2017)
- 9–11. Bibliai kommentárok (2019–2021)
12. Indices (2022)



CÉGES ÚJSÁG-
ELŐFIZETÉS
EGYSZERŰBEN,
GYORSABBAN,
KEDVEZŐ
ÁRON!



A Digitalstandon közel 80 újság digitális változatát rendelheti meg.
A lapokat kollégái bárhol, bármilyen eszközzel elérhetik.

»»» www.digitalstand.hu/csoportos